

KUR'AN'I EZBERLEMİYİ DEVEYİ KÖSTEKLEMİYİ BENZETEN HADİS'İN EĞİTİM ÖĞRETİM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Emine Zehra TURAN¹

Doç. Dr. Mustafa IŞIK²

ÖZET

Hadisler, Kur'an'dan sonra dinin anlaşılmasına kaynaklık eden en önemli metinlerdir. Tarihi belgeler olarak hadislerin, kendi bağlamı göz önünde tutularak, günümüzde yeniden incelenmesinin, açıklanmasının ve değerlendirilmesinin önem arz ettiği düşünülmektedir. Hadislerin dinde ikinci temel kaynak olduğu fikri ve bu rivayetlere olan güven, onların eğitim/öğretimde doğru kullanılması, dini anlama konusunda son derecede önemlidir. Hadislerin eğitim ve öğretimde kullanılması bazı kolaylıklar sağlayacaktır. Hadis derslerinin İmam-Hatip Lisesi ve İlahiyat müfredatında yer aldığı bilinmektedir. Yine Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarının, ders içeriklerinde yer verilen hadislerin ders materyalinin seçiminde önemli bir yer işgal ettiği de ortadadır. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an Kurslarının hafız yetiştirme programları, il ve ilçe düzeylerinde tüm ülkeye dağılmış durumdadır. İnsanlığa sunduğu ilahi mesajı ile hayatın her alanına önem atfeden Hz. Peygamber, eğitim-öğretime de ayrı bir önem vermiş; "Ben öğretmen olarak gönderildim." demiştir. Bu çalışmada, "Kur'an hafızı, köstekli devenin sahibine benzer" hadisi değerlendirmeye ve eğitim-öğretim açısından uyarlanmaya çalışılacaktır. Bundan dolayı hadisteki olay ve olgular, günümüz eğitim/öğretim yöntemleri ile değerlendirilmiştir. Çalışma yöntemi olarak tarama modeli tercih edilmiştir. Tarama Modeli, geçmişte ya da şimdi var olan bir durumu var olduğu şekliyle açıklayan, tanımlamayı amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Araştırılacak olan şey ortadadır. Amaç o şeyi genel olarak gözlem yapıp değiştirmeden ortaya koymaktır.³

Anahtar sözcükler: Kur'an, ezberleme, hadis, eğitim, köstekleme

THE EVALUATION OF HADITH IN TERMS OF EDUCATIONAL TEACHING, WHICH IS SIMILAR TO MEMORIZING THE QUR'AN TO THE OWNER OF A DISHEVELED CAMEL

SUMMARY

The hadiths are the most important source texts for understanding the religion after the Qur'an. It is thought that as historical documents, the hadiths are important for their reexamination, interpretation and evaluation must be considered to their own context. The idea that the hadith is the second main source of the religion and that the trust in those traditions, their education / training in the proper use, it is extremely important to understand about religion. The use of hadiths in education and training will provide some facilities for us. Hadith courses are known to take place in the Imam-Hatip High School and Theology curriculum. It is also true that the selection of hadiths in Religious Culture and Moral Education books has an important place in choice of courses materials. In addition, the hafız Quran courses training programs affiliated to the Presidency of Religious Affairs, are scattered all over the country at province and district levels. The prophet (as) attached very importance to every field of life in his divine message and the Prophet, has also given a special importance to the education-teaching and said; 'I was sent as a teacher'. In this study, it will be tried to evaluate the hadith " "The Qur'an's memory (hafız), is similar to the owner of a disheveled camel" and will be adapt it in terms of education. Therefore, the cases and events about the hadith should be evaluated with the current education / training methods. The scanning method is used as the method of this work. The scanning model is a research approach that aims to describe and describe a past or present state as existing. Whatever is the subject of research, there is no way to change or influence them. What is needed is known. The goal is to be able to observe and determine that thing correctly. The main purpose is to observe without changing any situation.

Key Words: Hadith, understanding, repetition, education, memorization.

¹ Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü, Nevşehir, TÜRKİYE, zturam@nevsehir.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-5635-0032>

² Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi/ İlahiyat Fakültesi (Temel İslam Bilimleri Bölümü), Nevşehir, TÜRKİYE, mustafaisik@nevsehir.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-7068-6253>

³ Karasar, N. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, s 79.

GİRİŞ:

İslam dininin en önemli ikinci kaynağı Hz. Peygamber'in (s) sünnetidir. Günümüz insanının, çağlar öncesinden gelen Hz. Peygamber'in (s) söz ve davranışlarını anlamaları, anlamlandırmaları önemli bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. "Bugün, sahih dini bilginin temel kaynaklardan yeniden elde edilmesi ve bu bilgilerin insan gerçekliğiyle, günümüz insanının hayatıyla, varlık gerçeğiyle irtibatlandırılarak onlarla bütünleştirilmesi gerekmektedir."⁴ Sahih dini bilginin temel kaynaklarına yeniden başvurmak ve yeniden anlamak için farklı yaklaşımlardan, yöntem ve tekniklerden yararlanmak gerekir. Bu düşünce uzmanlar tarafından zaman zaman ifade edilmektedir.

Hadislerin eğitim ve öğretim alanında ve disiplinler arası çalışmalarda kullanımında eksiklikler görülmektedir. Geniş bir hadis malzemesine sahip bu alanda, hadislerin eğitim ve öğretim alanlarına uyarlanması ve aktarılması konusunda bir takım çalışmalar yapılmalıdır. Milli Eğitim Bakanlığı'nda ilkokul, ortaokul ve lise seviyesinde derslerde okutulan din dersi kitaplarında birçok ayet ve hadis vardır. Ayrıca hadis derslerinin İmam-Hatip Liseleri'nde ve İlahiyat Fakülteleri müfredatlarında yer aldığı bilinmektedir. 2017-2018 yılı İmam Hatip Lisesi eğitim-öğretim programında Hadis dersinin müfredatında sırasıyla, 'Hadis ilmi ve temel kavramları, sünnetin konumu, hadis tarihi, hadis çeşitleri, hadislerin tenkidi, hadis ve sünnetin anlaşılması' yer almaktadır.⁵ İlahiyat fakülteleri müfredatında ise 'Hadis Usulü, Hadis Tarihi, Hadis II, Hadis III ve Hadis IV' dersleri yer almaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an Kurslarının hafız yetiştirme programları bulunmaktadır.⁶ Anahtar kelime olan hafızlık ise tekrar yapmak suretiyle ezberleme tekniğine dayanmaktadır.

Eğitim içerikli hadislerin disiplinler arası çalışmalarda yeterince ele alınmadığı düşünülmektedir. Nitekim farklı bilim dallarında görev yapam akademisyenlerin bir arada ortak çalışma yapma imkânlarının sınırlı oluşu, hadisleri anlama/anlatma konusunda bir kopukluk oluşturmaktadır.

Bazı çalışmalarda, hadis/sünneti anlamının yalnızca hadis ilmi tarafından ve sadece klasik hadis literatürüne dayanarak yapılabilecek bir iş olmadığı; hadis/sünnetle ilişkili çağdaş

⁴ Muhammet Şevki Aydın, (2011). *Açık Toplumda Din Eğitimi Yeni Paradigma İhtiyacı*, Ankara: Nobel Yayıncılık, s 6.

⁵ Milli Eğitim Bakanlığı, Müfredat/Program Detay. erişim: 23.05.2018 (<http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=317>).

⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı, 'Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü/ Kuran Kursu Öğretim Programı'. erişim: 23.05.2018.

(<http://www2.diyaret.gov.tr/EgitimHizmetleriGenelMudurlugu/KuranKursuOgretimProgrami/Haf%C4%B1z%C4%B1k%20E%C4%9Fitimi%20Program%C4%B1%20-%202010.pdf>).

disiplinler ile hadis ilmi arasında müşterek çalışmaların başlatılması gerektiği⁷ belirtilmektedir.

Örneğin, hadislerin eğitim ve öğretimde kullanılması belki de din eğitimcilerinin işlerini kolaylaştıracaktır. Ayrıca hadis kültüründe yer alan bazı metotların eğitim bilimleri alanına uyarlanması ya da aktarılması faydalı olabilir. Nitekim peygamberimiz bir eğitimci olarak gönderildiğini söylediği için, hadislerde kullanılan yöntemlerin açığa çıkartılması yerinde olacaktır. Din öğretiminde âyet ve hadislerle öğrenmenin daha etkin hale getirilmesi için hadislerden yararlanmak gerekmektedir. Bu nedenle böyle bir çalışma önemli kabul edilebilir.

Hadis kelimesi sözlükte, sonradan meydana gelen, hâdise, söz ve haber anlamlarında kullanılır. Bu kelimedenden türeyen fiiller de bir hâdiseyi haber vermek anlamına gelmektedir.⁸ Hadislerin aktarımında kullanılan tekniklerin eğitim bilimleri alanında da kullanılabileceği düşünülmektedir.

AMAÇ: Bu çalışmada, “Kur'an hafızı, köstekli devenin sahibine benzer” hadisinin değerlendirilmesi ve eğitim-öğretim açısından uyarlanması amaçlanmıştır.

Alt amaçlar:

1. “Kur'an hafızı, köstekli devenin sahibine benzer” hadisinin sıhhati nedir?
2. “Kur'an hafızı, köstekli devenin sahibine benzer” hadisi nasıl anlaşılmalıdır?
3. “Kur'an hafızı, köstekli devenin sahibine benzer” hadisinin eğitsel değeri var mıdır?

YÖNTEM:

Çalışmada genel tarama modeli kullanılmıştır. Tarama yönteminin hedefi objelerin, toplulukların, kuruluşların, olayların yapısını ve özelliklerini tanımlayabilmektir. Geçmişte ya da şimdi var olan bir vaziyeti var olduğu şekliyle açıklayan, tanımlamayı amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır.⁹

Araştırmada veriler şu şekilde toplanmıştır: 1- Var olan literatür taranmıştır. 2-Bu çalışmada kaynak olarak “Kur'an hafızı, köstekli devenin sahibine benzer” hadisi doğrudan düşünüldüğü için, hadisin senedi ve metninin taranması ile elde edilen veriler ortaya konmuştur. Verilerin değerlendirilmesinde, mevcut durumu bilmek ve hadisi eğitimle ilişkilendirmek için gerekli bilgiler literatür taramasından sonra toplanmış, yorumlanmış ve

⁷ Kırbasoğlu, M.H. (1993). *İslam Düşüncesinde Sünnet*, Ankara, 126-128. İsmail Hakkı Ünal. *Hadis*. Ankara: 2003, s 86.

⁸ İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, Beyrut: [t.y.], 2:131.

⁹ Karasar, N. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, s 79.

özetlenmiştir. İncelememiz sonucunda elde ettiğimiz veriler içerik analiz yöntemiyle incelenmiştir.

BULGULAR

Bulgu 1: “Kur'an hafızı, köstekli devenin sahibine benzer” hadisinin sıhhati nedir?

Hadisin Senedi ve Metni:

Kur'ân'a göre Hz. Peygamber, 'tebliğ' ve 'tebyin' görevleriyle yükümlüdür. Tebliğ, duyurmak; tebyin ise duyuru konusunu hayata uyarlamak işidir.¹⁰ Kur'an'da onun eğitim/öğretim yönüne işaret eden âyetler mevcuttur: “Nitekim kendi aranızdan, size âyetlerimizi okuyan, sizi her kötülükten arındıran, size kitabı ve hikmeti ayrıca bilmediklerinizi de öğreten bir Elçi gönderdik.” (Bakara 2/151) Bu âyet Hz. Peygamberin, Müslümanların öğretmeni olduğunu açık bir şekilde ifade etmektedir. Nitekim Hz. Peygamber de “Ben ancak bir öğretmen olarak gönderildim.”¹¹ diyerek bu olguyu desteklemiştir.

Âyetlerde geçen 'size kitabı ve hikmeti ayrıca bilmediklerinizi de öğreten' kavramları analiz edildiğinde, kavramların Hz. Peygamber'in sahabede meydana getirdiği davranış değişikliklerini nasıl yaptığına dair işaretler barındırmaktadır.

Bu hadisi Hz. Peygamber'den rivayet eden sahabî, Abdullah b. Ömer'dir. Kendisi, hadisleri lafızlarıyla aktarma konusunda titiz olarak bilinir. Rivayet İmam Malik (ö. 801)> Nafi> İbn Ömer> Allah Elçisi (s) şeklindedir. Hadis Usûlünde haberin kaynağına en kısa yoldan ulaşmaya “altın zincir”¹² denir. Bu haber, Buhârî (ö. 870) ve Müslim (ö. 874) tarafından rivayet edildiği için¹³ “Müttefekun aleyh”¹⁴ olup; güvenilirlik açısından en üst düzeydedir.

Hz. Ömer'in oğlu Abdullah 613 yılı Mekke'de doğmuş olup Hz. Peygamber'in eşi Hafsa ile ana-baba kardeştir. Babasıyla birlikte Müslüman olmuştur. Gerek babası gerekse bacısı Hafsa nedeniyle Hz. Muhammed'e (s.a.s.) çok yakın olma imkânı vardır. Hz. Muhammed öldüğünde Abdullah 20 yaşındadır.

¹⁰ Maide 5/67, 99; Nahl 16/44, 64.

¹¹ Abdullah b. Mübarek, *Kitâbü'z-Zühd ve'r-Rekaik*, thk. H. A'zamî, Beyrut: t.y., 488; Ebu Davud et-Tayâlisî, *Müsned*, thk. Abdu'l-Muhsin el-Türkî, Beyrut:1999, 15:11; Darimî, *es-Sünen*, Çağrı, İstanbul:1992, “Mukaddime” 32 (I:84); İbn Mâce, Muhammed b. Yezid, *es-Sünen*, İstanbul:1992, “Mukaddime” 17 (1:83).

¹² Subhî es-Salih, *Ulümü'l-Hadis ve Mustalatuhu*, Beyrut: 1984, 364.

¹³ Buhârî, *Sahih*, Çağrı, İstanbul:1992, “Fezailül-Kur'an” 33; Müslim, *Sahih*, Çağrı, İstanbul:1992, “Müsafirin” 226.

¹⁴ Buhârî ve Müslim'in her ikisinin de *el-Câmi'u's-Sahih* isimli kitaplarına aldıkları hadise denir. Abdullah Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, İstanbul:2013, 238.

Bulgu 2: “Kur'an hafızı, köstekli devenin sahibine benzer” hadisi nasıl anlaşılmalıdır?

Haber olarak algıladığımız hadis, ulaşabildiğimiz ilk kaynakta şöyle geçmektedir: «Kur'an hâfızı, köstekli devenin sahibine benzer. Eğer devesine göz kulak olursa ona sahip olur, kontrol etmezse devesi bağından boşanır; çeker gider.»¹⁵ Bu rivayet geçtiği bütün eserlerde aynı cümlelerle gelmektedir.

“Hafız”ın kelime anlamı, koruyan, saklayan demektir. Terim anlamı ise Kur'an'ı bütünüyle ezbere bilen ve okuyabilen kimse” demektir.”¹⁶ Hadis şerhlerine baktığımızda “Hâfız, sürekli Kur'an'la meşgul, devamlı okuyan”¹⁷ kimsedir. Deve sahibi, hafızla eşleşmektedir. “Kur'an dersi ve sürekli okuma işi, devenin kösteklenmesine benzetilmektedir.”¹⁸ Kösteklemenin birçok anlamı olmakla birlikte hayvanlarla ilgili olarak, “[kösdeg]: Hayvanların kaçmamaları için ayaklarına takılan zincir ya da özel ip”¹⁹ anlamına gelmektedir. Bu işi yapmanın adı kösteklemektir.

Bu hadis metninin Bezzâr (ö. 905) ve Nesâî'de (ö. 915): “Eğer Kur'an hafızı onu okumaya devam ederse, aklında tutar; okumayı bırakırsa, unuttur.”²⁰ versiyonu bulunmaktadır. Burada teşbih olmaksızın, tekrarın ve belleğin önemi vurgulanmaktadır.

Allah Elçisi'nin (s) ashabını yetiştirme konusunda sahabeden Ebû Zer (ö. 653) “Allah Rasûlü (s) gökte kanat çarpan kuşun kanadıyla ilgili olsa bile bize bilgi bıraktı.”²¹ sözü, birçok şeyi açıklamaktadır. Bu hadiste anlatılmak istenen şey de, o bilgilerden biridir.

Bir insanın duyduğu bir haberi/bilgiyi kelimesi kelimesine, aynen aktarması güzeldir ancak hayata hâkim olan uygulama, anladığı şekliyle aktarma; kendine has cümlelerle ifade etmedir. Buna hadis metodolojisinde “mânâ ile rivayet” denir. ‘Mânâ ile rivayet **Hata! Yer işareti tanımlanmamış.**’ konusunda görüşleri özetleyen Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî **Hata! Yer işareti tanımlanmamış.** (ö. 1273), “Şeriat'ın yabancılara kendi lisanlarıyla aktarılması ve tercüme edilmesi konusunda ittifak ettiklerini ve bunun mânâ ile

¹⁵ Malîk, *Muvatta*, Çağrı, İstanbul:1992, “Kur'an” 6 (1:202).

¹⁶ *Türkçe Sözlük*, TDK, Ankara, 1988, 1:594.

¹⁷ *Irakî, Ebû'l-Fazl, Zeynüddin Abdürrahim b. Hüseyin, Tarhü't-Tesrib fî Terhi't-Takrib, Beyrut, [t.y.], 3:102.*

¹⁸ *İbn Hacer, el-Askalânî, Fethü'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî, M. Fuad Abdulbakî, Daru'l-Marife, Beyrut:1379, 9:79.*

¹⁹ *Türkçe Sözlük*, 2/914.

²⁰ *Bezzâr, Ebu Bekr, Ahmed b. Amr, Müsnedu Bezzâr, thk. Adil b. Sa'd, 1988-2009, 12:65.*

²¹ *Ahmed b. Hanbel, Müsned, Çağrı, İstanbul:1992, 5:153, 162; Bezzâr, Müsned, 9:341; İbn Hibbân, Muhammed, Sahihu İbn-i Hibbân el-Müsnedu's-Sahîh ale't-Tekâsîm ve'l-Enva', thk. M. Ali Sönmez-H. Aydemir, Daru İbn Hazm, Beyrut:2012, 2:269; Taberânî, Mucemu'l-Kebîr, thk. A. Abdulmecid es-Silefî, Irak:1978, 2:155.*

rivayet olduğunu”²² belirtmektedir. Biz, tercümenin, mânâ ile rivayet olduğunu düşünüyoruz. Hadis metninin orijinalinde bulunan “Sahibu’l-Kur’an” tamlaması, hafız olarak çevrilmektedir. Oysa sahip kelimesi Türkçeleşirken şans eseri olarak kök anlamlarından biriyle Türkçeleşmiştir. Kur’an kelimelerinin bağlam anlamını ortaya koyan Râgıp el-İsfehânî (ö. 1018) der ki: “Sahib, eşlik/arkadaşlık eden demektir; bunun insan, hayvan, zaman veya mekân olması bir şeyi değiştirmez. Birlikteliğin sadece beden açısından olması gerekmez. Ancak gelenekte birlik/beraberliği uzun süreli olana denir. Yine bir eşyaya sahip olana onun sahibi denir; sahip olduğu şey üzerinde de kullanım hakkı vardır.”²³ Böylece “Sahibu’l-Kur’an” tamlamasını “hafız” olarak çeviri, en geniş anlamındadır. Çünkü hafız, Kur’an’ın tamamını ezbere bilendir. Oysa bu hadisin söylendiği zaman ne kadar geç olursa olsun, Kur’an henüz tamamlanmamıştır. Her sahabî de mevcudun tamamını bilmemektedir. Bu durumda, “Kur’an’dan az çok ezberi olan” herkes, sahibu’l-Kur’an konumundadır.

Bu hadisin özellikle öğrenme, bellek ve ezberleme gibi konularla ilişkili olduğu görülmektedir. Din eğitimi açısından olaya bakıldığında, peygamberimiz kendisine gelen vahyi anlıyor, benimsiyor ve ezberliyordu. Hz. Peygamber’in birincisi “insan” olmak, ikincisi “Allah’ın Elçisi” olmak özellikleri vardır. Burada her iki hususu da ilgilendiren eğitim/öğretim özelliği, başat rol oynamaktadır. Öğrenmek için tekrar gerekli olduğu gibi unutmamak için de kontrol gereklidir. Böylece pratiğe aktarılan bilginin uygulama alanı olduğu gibi kalıcı olması da sağlanmış olacaktır.

Allah Elçisi bir hadisi bir yer ve zamanda söylemiş değildir. 23 yıllık sürecin özellikle Medine döneminde yaptıkları ve buyurdıkları, çeşitli vesilelerle yinelenmiştir. Hele Kur’an gibi vahiy unsuru bilginin öğrenilmesi/öğretilmesi sırasında bu vurgu daha çok dile getirilmiştir. Bu yüzden Kur’an’ı belleyen, ezberleyen kişilerin unutmaması için verilen bu misal de tekrarlanmıştır. Esasen misal verilen köstekli deve metaforu, kişinin gözü önünde, günlük hayatla iç içedir.

Hadiste, teşbih/metafor sanatı bulunmaktadır. “Verilen misal mecazî olup amacı, açıklamaktır.”²⁴ Hadiste Kur’an’ı belleyen, ezberleyen ve belleğinde tutan kişi bağlı deve sahibine benzetilmiştir. Bağladığına güvenip ara sıra kontrol etmeyen kusurlu

²² Kurtubî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr, *el-Camiu li Ahkâmi’l-Kur’ân*, thk. Ahmed el-Berdunî-İbrahim Atfîş, Kahire:1964, 1:412.

²³ Râgıp el-İsfehânî, *el-Müfredât*, thk. M. Seyyid Keylanî, Beyrut: t.y.,275.

²⁴ Mübârekfûrî, Ebû’l-Hasen, Ubeydullah b. Muhammed b. Abdusselam b. Han Muhammed, *Mir’âtü’l-Mefâtiḥ Şerhu Mişkâtü’l-Mesâbîḥ*, İdaretü’l-Buhûsi’l-İlmiyye, Hind:1984, 7:261.

davranmaktadır; tekrarlamadığı için ezberi, bağlı devenin bağından boşanıp çekip gitmesi gibi hafızasından çekip gidecektir.

Benzeyen: Kur'an'ı belleyen, ezberleyen/hafız.

Kendisine benzetilen: Deve sahibi.

Benzetme yönü: Bağlı deveye ara sıra bakıp bağından boşanıp boşanmadığını kontrol.

Benzetme edatı: Gibi

Şehirli veya köylü, her Arabın günlük hayatının ayrılmaz bir parçası olan devenin bağlanması, bağından boşanması, kaybolması gibi çok iyi bilinen bir konuda misal verilmiştir. Kur'an ve hadiste 'misal vererek anlatma' konusu ve bu tür hadislerin toplandığı kitaplar bulunmaktadır. Bunlardan Ramehurmüzi (ö. 970): "Kur'an bağlı deve gibidir; Kur'an hafızı kösteklediği deveyi kontrol ederse, onu tutmuş olur. Bakmazsa boşanır gider. Onu gece-gündüz okursa, ne âlâ; okumazsa unuttur."²⁵ şeklinde rivayet etmiştir. Hadiste deveye sahip olmakla Kur'an-ı Kerimi bellemek/ezberlemek ve ezberi hafızada tutmak özdeşleştirilmiştir.

Bu durumda hadis, "Kur'an'ı okumak> ezberlemek> tekrarlayarak unutmamak" isteğini insanın devesine sahip olması benzetmesiyle temellendirmektedir.

Bulgu 3:

"Kur'an hafızı, köstekli devenin sahibine benzer" hadisinin eğitsel değeri nedir?

Öğretmenlik mesleğini peygamber mesleği olarak kutsal sayan dinimiz, öğretmenin önemi üzerinde durmaktadır. Nitekim bütün peygamberlerin vahyi tebliğ görevleri aslında bir bakıma öğretmenliktir. Bir ülkenin geleceğinin mimarı, öğretmenlerdir. Öğretmen, insanı şekillendiren, yontan bir sanatçı gibi tarif edilebilir. Dolayısıyla eğitimin ilk amacı öğrencide (kişide) kalıcı davranış değişikliği geliştirmektir.

Bilgi ve teknoloji çağında yaşıyor olmak, öğrenmede kazanılması gereken bilgi, beceri, tutum ve davranışları arttırmaktadır. Ayrıca bireyin etkin ve uygulamalı bir şekilde öğrenme becerilerini kazanmasını da zorunlu hale getirmektedir. Öğrenme, belki de insanı diğer canlılardan ayıran sahip olduğu en güzel yeteneklerinden bir tanesidir. Doğumla başlayan ve hayat boyu devam eden öğrenme sürecinin, şekli, hızı ve yöntemi kişiden kişiye değişmektedir. Kişilerin çağın gerektirdiği bilgi ve becerileri doğru yöntemlerle kazanmaları gerekmektedir, çünkü toplum dinamik bir yapıdır ve sürekli değişim süreçlerinden

²⁵ Ramehurmüzi. Abdurrahman b. Hallad, *Kitabu Emsali'l-Hadis*, Beyrut:1988, 86; Ayrıca bkz. Ebü's-Şeyh el-İsfahanî, Abdullah b. Muhammed b. Ca'fer b. Hayyan Ensarî; *Kitâbü'l-Emsal fi'l-Hadisi'n-Nebevî*, thk. Abdülali Abdülhamid Hamid, Bombay:1987, 375.

geçmektedir. Bu süreçler devam ederken birey öğrenmeden keyif almalı ve öğrenmeyi verimli bir şekilde gerçekleştirmelidir.

Bireylerin bilerek ya da bilmeyerek etkileşime girdikleri durumlar sonucunda öğrenme oluşmakta ve bu öğrenme sonucunda kişide bilişsel, duyuşsal ve devinişsel olarak değişikliklerin ortaya çıktığı bilinmektedir.²⁶ Bu nedenle bireyde öğrenmenin tam anlamıyla gerçekleştiğini kontrol etmek için, öğrenmenin bilişsel, duyuşsal ve devinişsel alanlarda olduğundan emin olmak gerekmektedir.

Bir öğrenme tasarım şekli olarak ülkemize 1990'lı yıllarda girmiş olan, öğrenme stratejisi eğitimde sayılabilecek yeni kavramlar arasındadır. Gelişim ve öğrenmeyi ele alan kitaplarda bu kavram hakkında farklı tanımlamalar yapılmıştır. Öğrenme stratejisi, öğrenmeyi sağlamak için kullanılan bir yol, öğrencinin kendi kendine öğrenebilmesi için uyguladığı tüm işlemleri kapsayan bir süreçtir. Öğrenme stratejisinin hedefi, öğrenciyi duyuşsal olarak etkileme ve onun yeni bilgiyi keşfetmesini, teşkilatlandırmasını ve tamamlamasını kolay kılmaktır'.²⁷

“Öğrenmeyi anlamaya ve açıklamaya yönelik kuramlar; davranışçı, bilişsel, duyuşsal ve beyin temelli kuram olarak sınıflanabilir”.²⁸ Öğrenmenin, düşünmenin ve hatırlamanın sağlandığı en önemli organ kabul edilen beyin, beyinin özellikleri ve işleyişi her dönemde insan eğitimi ile ilgilenenlerin araştırma ve çalışma konusu olmuştur. Bilişsel süreç, akıl etme, idrak etme, hafıza, öğrenme ve sorun çözme gibi faaliyetleri içerir ve beyin birçok işlevi aynı zamanda gerçekleştirebilen bir organdır.

Geleneksel öğretim yöntemleri öğrenciyi bilgiyi ezberlemeye yöneltmekte, fakat beyin süreç içerisinde doğal öğrenmesini göz ardı etmektedir. Beyin temelli öğrenme stratejilerini kullanabilen bireyler anlamlı tam öğrenmeler yaparlar ve kendi bilgilerini düzenlerler.²⁹

Beyin temelli öğrenme kuramıyla ilgili yapılan çalışmaya göre, öğrenci ezberlemediği bir bilgiyi aklında tutabilmesi için, aralıklarla tekrar ederek ömür boyu hafızasında kalmasını sağlayabilecektir.³⁰ Öğrenmede tekrarın önemini dile getiren bazı eğitimciler, bilgilerin hafızamıza yerleşmesinin iki yöntemle gerçekleştiğini, öncelikle ezber yaparak, dinleyerek ya

²⁶ Keleş, E. & Çepni, S. (2006). Beyin ve öğrenme. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 3(2), s 66-82.

²⁷ Harmanlı, Z. (2000). *Öğrenme Stratejileri (Etkili Öğrenme Eğitimi)*, (İzmir: DEÜ, Buca Eğitim Fakültesi).

²⁸ Keleş, E. & Çepni, S. (2006). Beyin ve öğrenme. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 3(2), s 66-82.

²⁹ Demirel, Ö ve diğ. (2002). Beyin Temelli Öğrenmenin Yabancı Dil Öğretiminde Yeri, *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı 15, s 123-136.

³⁰ Caine, R.N. & Caine, G. (2002). *Beyin Temelli Öğrenme*, trc, Gülten Ülgen, Ankara: Nobel Yayınları.

da dikkatlice okuyarak yani hazır bir şekilde alarak, sonrasında ise kendi yöntemini bularak, keşfederek, tecrübe ederek öğrenmedir.³¹ Birinci yöntem olan ezberleme tekrar ederek yapılan bir eylemdir. Birinci öğrenme şekli beynin sol tarafı ile ikinci öğrenme şekli ise sağ tarafı ile meydana gelmektedir. Beynin her iki kısmı birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğu için, her ikisinin aynı anda çaba harcamasının öğrenmeyi kat kat arttırdığı bilinmektedir.

Araştırmacılar belleğin, öğrenilen bilgileri tekrarlama yeteneği sağlayarak, anlamının daha da kolay gerçekleşebileceğini ifade etmişlerdir.³² Bu nedenle tekrar etmek aslında aynı zamanda anlamlandırmayı da sağlamaktadır. Her tekrar edilen bilgi yeni bir öğrenme sağlarken aynı zamanda anlama gerçekleşmektedir.

Öğrenmede ve ezberde beyin çok önemli bir fonksiyona sahiptir. Beynimizin örümcek ağına benzer, sinir hücreleri ile oluşmuş bir ağa benzediği söylenir. Yeni bilgilerin var olan eski bilgilerle bütünleştirilmesi, önceden kazandığımız bilgilerin geri getirilmesi bu sistem sayesinde olmaktadır.³³ Beyin sağlıklı olmadan öğrenme gerçekleşmez, öğrenmenin gerçekleşmesi için ise bilginin bellekte depolanması ve tekrar edilmesi gerekmektedir.

Öğrenme psikolojisi uzmanları, tekrarın unutmaya engel olduğunu ve kalıcılığı sağladığını ifade etmişlerdir. Bunlar arasında yer alan bağlaşımcı kuramcılar tekrarın öğrenmede önemli fonksiyona sahip olduğunu savunmuşlardır. Belli aralıklarla, belirlenmiş sayıda ve sıklıkla yapılan tekrarın davranışın kalıcılığına etki ettiği gözlenmiştir.³⁴

Gestalt psikolojisine göre, davranış haline dönüştürülmüş bir eylemin tekrar edilmesi, var olanın bir daha düzenlenmesine ve daha mantıklı, daha anlamlı bir davranışa dönüşmesine yardım eder. Öğrenirken yapılan tekrarlar aslında öğrenciye yeni ilişkiler görmesini sağlar, bellekteki izlerin daha tutarlı ve tam bir şekilde yeniden örgütlemesine yardım eder.³⁵

Belleğin daha güçlü hale gelmesi ve öğrenmenin daha etkin olarak gerçekleşmesi için, öğrenilen bilgilerin sık sık tekrarlanması yerinde olacaktır. Beynin kullanım kapasitesini arttırarak bu aşama gerçekleştirilmektedir.³⁶ Belleğin, bilgiyi kayıt etme ve tabir etmede farklı

³¹ Polat, M. (2014). Beyin Temelli Öğrenmenin Açılımı Nedir? *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, (3), s 265-274.

³² Weiss, R.P. (2000). Brain Based Learning. *The Wave of the Brain, Training & Development*, 21-24. Alınmıştır: 23/06/2018. www.questia.com/read/1G1-64059320/brain-based-learning.

³³ Weiss, R.P. (2000). *The Wave of the Brain, Training & Development*, 21-24.

³⁴ Senemoğlu, N. *Gelişim Öğrenme ve Öğretim. Kuramdan Uygulamaya*, 349.

³⁵ Senemoğlu, N. *Gelişim Öğrenme ve Öğretim. Kuramdan Uygulamaya*, 349

³⁶ Uluorta, N. & Atabek, E. (2003). Beyin Eğitimi ve Fen Bilgisi Laboratuar Öğretimindeki Yeri, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6, s 295-304

aşamalardan geçtiği bilinmektedir. Bunlar: duygusal kayıt, kısa süreli bellek ve uzun süreli bellek olarak tarif edilmektedir.³⁷

Kısa Süreli Bellek (Primer bellek – Short term memory): Düşünmenin çoğunun ve bilgi işlemenin gerçekleştiği kısa süreli bellek, belleğimizin en fazla iş gören bölümü olarak kabul edilmektedir. Gelen bilgiyi görüntülemesi ve sınırlı kapasite ve sürece sahip olması en belirgin özellikleridir. Kısa süreli bellekte bilgilerin çoğu ses olarak saklanmaktadır.

Uzun Süreli Bellek (Long term memory): Uzun süreli bellek; sekonder (intermediate) bellek ve tersiyer bellek olarak iki safhadan oluşmaktadır. Bilgilerin yıllarca saklanabildiği sekonder bellekteki herhangi bir bilginin hatırlanması güçtür. Bir bilginin bu belleğe aktarılması için 30 dakika ile 3 saat arasında bir zaman dilimi gerekmektedir. Bu bilgilerin uzun süreli belleğe aktarılması, bilgilerin tekrar edilmesi ile gerçekleşmektedir³⁸

Belleğin güçlendirilmesi ve öğrenmenin daha etkin gerçekleştirilebilmesi için öğrenilen bilgilerin sık sık tekrarlanması gerekmektedir. Bunun için beynin kullanım kapasitesinin genişletilmesi önerilmektedir.³⁹ Sürekli okuma, anlama ve tekrar ile meşgul olan beyin kullanıldıkça gelişmektedir.

Kısa süreli bellekte depolamayı artıran strateji tekniklerinden olan tekrar tekniği, anlamlandırma stratejilerinde de kullanılan yöntemlerden birisidir⁴⁰. Ancak her tekrar, anlamlandırma stratejisi içinde düşünülmemelidir. Bir öğrenci okulda öğrendiği bilgileri yeni bilgilerle bağlantı kurarak evde tekrar ediyorsa, burada bilgilerin anlamlandırılması söz konusudur. Ancak öğrenci anlaşılmayan yerleri birkaç kez okuyorsa veya olduğu şekliyle hiç değiştirmeden kendi kendine anlatıyorsa, bu tekrar anlamlandırma stratejisi içinde kabul edilmemelidir. Açıklamalardan anlaşıldığı gibi kısa süreli bellek depolayıcısına ait pek çok tekniği anlamlandırma stratejisi içinde düşünebiliriz.⁴¹ Bilginin anlamlandırılması için mutlaka tekrar edilmesi gerekmektedir.

³⁷ Banikowski, K.A. and Mehring, T.A. (1999). *Strategies to enhance memory based on brain research. Focus on Exceptional Children*, 32(2), s 1–16.

³⁸ Zıylan, Y.Z. 2001. (Bölümün Yazarı), “Kontrol Sistemleri Sindirim ve Boşaltım Fizyolojisi” (Editör: Refik Yiğit), İ.Ü. *İstanbul Tıp Fakültesi Temel ve Klinik Bilimler Ders Kitapları*, (İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri).

³⁹ Nurhan Uluorta ve Elif Atabek, *Beyin Eğitimi ve Fen Bilgisi Laboratuvar Öğretimindeki Yeri*, 295-304.

⁴⁰ Bayram Tay. *Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Öğrenme Stratejileri*, *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı:1, (2005): 209-225.

⁴¹ Tekin Çelikkaya. *Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Kullandıkları Öğrenme Stratejileri*, *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 11, Sayı 3, (2010): 65-84.

Artık derslerde sürekli yaptığımız ön bilgilerin tekrarlanması işleminde aslında zihnimizde daha önce yapılmış olan nöral ağları harekete geçirdiğimizi biliyoruz.⁴² Psikolojik incelemeler, bilginin zihinsel olarak tekrar edilmesinin (rehearsal), kısa süreli belleğin uzun süreli belleğe çevrilme işlemini kuvvetlendirip hızlandırdığı gibi, kalıcılığı da arttırmaktadır.⁴³

Tekrar, bir bilgi biriminin şeklini değiştirmeksizin sesli ya da sessiz olarak defalarca söyleme şeklidir. Bilginin kısa süreli bellekte tutulma süresini artırır. Eğer tekrar edilerek, bellekte tutulma süresi arttırılmazsa bilgi kısa süreli bellekte 15-20 saniye sonra atılır (işleme olmazsa). Tekrar aynı zamanda bilgiyi uzun süreli bellekte depolama yöntemi olarak kullanılmaktadır. Tekrar yoluyla kazanılan bilgiler, geçmiş yaşantılar veya şemalarla bağlantı kurularak depolanmaz. Bu tür bilgiler kendi içerisinde bütünlüğü olan şema olarak, diğer şemalardan ayrı depolanır.⁴⁴

Zihinsel tekrar bilgiyi uzun süreli belleğe yerleştirmek için gerekli olan bazı işlemlere hazır halde tutmayı sağlar ve ayrıca ezberleme için kullanılır. Bilgiyi bellekte tutmak için tekrar etme stratejileri çocukların, çok küçük yaşlarda kullanabildikleri gözlenmiştir. Ancak bilgiyi olduğu gibi tekrar tekrar okumak ya da söylemek bilgiyi kısa süreli bellekte bir müddet canlı tutmakla birlikte, anlamlandırılıp uzun süreli belleğe gönderilmediği takdirde geri getirilmesi zor olmaktadır⁴⁵

Öğretmenin temel görevi, öğrencide öğrenmeyi sağlamaktır. Öğretmenlerin bu görevi yerine getirebilecek mesleki niteliklere sahip olması beklenir. Öğretmenlik mesleğine hazırlık, genel kültür, özel alan bilgisi ve öğretmenlik meslek bilgisi ile sağlanır. Öğretmenlik, sadece okul ve sınıf ortamında öğrencilerle değil, okul dışında veliler ve toplumla da iç içe olan bir meslektir. Bu nedenle öğrencide sadece okul içinde bir davranış değişikliği beklenmemekte, aynı zamanda da toplumda, sosyal çevrede de değişiklikler beklenmektedir. Öğretmenin hizmet verdiği bölge, toplum yapısı ve çevresel kültür dikkate alındığında öğretmene çok iş düşmektedir. Öğrencide davranış değişikliği sağlandığı takdirde, bu davranışı her yerde uygular.

Öğrencilerin ihtiyaçları sonsuzdur; bazen bilgi, bazen sevgi, bazen de ilgi ihtiyaçlarını öğretmenlerin karşılamaları beklenmektedir. Günlük hayatta hangi bilgi lazımsa, muhatapları o bilginin önemini öğreticinin ihtiyaçlarını da dikkate alarak şekillendirmelidir.

⁴² Esra Keleş ve Salih Çepni. *Beyin ve öğrenme*, 66-82.

⁴³ Nuray Senemoğlu. *Gelişim Öğrenme ve Öğretim. Kuramdan Uygulamaya*, 349

⁴⁴ Binnur Yeşilyaprak. *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. (Ankara: PegemA Yayıncılık, 2002): 291.

⁴⁵ Nuray Senemoğlu. *Gelişim Öğrenme ve Öğretim. Kuramdan Uygulamaya*, 349.

Belleğin Kalıcılığı Açısından Hadis:

Yazılı kültürle yetişen bizlerin sözlü kültürü yeterince değerlendirme ve özümseme imkânımız sınırlıdır. Yazının görevini hafızanın yüklenmesini ve gereği gibi taşımış olmasını anlamak/anlatmak zordur. Kur'an yazılmış/yazdırılmış olmasına rağmen sözlü kültürle gelmiştir. Hadis/sünnetin yazılı kaynaklarının müelliflerin ölüm tarihleri yoğun olarak M. 800 tarihinden sonradır. Eserlerini öldükleri yılda yazmadıklarına göre bu tarihi 25-30 yıl daha geri çekmek gerekir. Bu dönemde yazılmış belgeler hadis kültüründe "arz-kıraat"⁴⁶ yani hocanın talebeye okuması (pasif metot gibi), talebenin hocaya okuması (aktif metot gibi) yöntemine dayanmaktadır. Bu metod (karşılıklı konuşarak, anlatarak eğitim) eğitim bilimlerinde ise Sokrates metoduna benzemektedir. Eğitimde kullanılan öğretim tekniklerinden, soru-cevap yönteminin diğer adıdır. Öğrencinin düzeyine göre cevaplanabilir tarzdaki sorunların sınıfa sorulması sistemine dayanır ve öğrenci soruyu yanlış yapsa da soruyu doğru yapana kadar ipuçları verilmelidir.

Bellenen, ezberlenen metinlerin unutulmaması için tekrarlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durum hadisin bazı versiyonlarında "Kur'ân'ı ezberde tutmaya özen gösteriniz. Canım elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, Kur'ân'ın hafızadan çıkması, bağlı de-velerin bağından boşanıp kaçmalarından daha hızlıdır."⁴⁷ buyurulmaktadır. Kur'ân'ı ezberde tutmaya özen gösteriniz = (Teâhedû'l-Kur'âne) ifadesiyle, Kur'an'la öğrenen insan arasında "muahede/karşılıklı bir sözleşme yapılması" gerektiği vurgulanmıştır. Yani Kur'an'ı okuyan, belleğinde tutan buna devam ettikçe Kur'an da onun hafızasında kalacaktır. Okumadıkça da, tekrarlamayışıyla doğru orantılı olarak, belleğinden çıkacaktır. Nitekim eğitimciler ezberin ya da tekrarın belleğin depolanmasında ne kadar önemli olduğunu dile getirmektedirler.

İslam'ın öncelikli şartlarından biri olan namazda "ezbere Kur'an metni okumak" farzdır. Bu eylemi günde 5 kere tekrarlayan kişi, farklı metinler okudukça ezberden okunan metin miktarı artmaktadır. Böylece köstekli deve, az fakat sürekli olarak kontrol altında tutulmuş olmaktadır.

Kur'an okumak namaz içinde farz, namaz dışında sevaptır. Her harfine 10 hasene/sevap verilmektedir.⁴⁸ Bu inanç ise Kur'an okunmasını sürekli kılmaktadır. Nitekim sürekli okumalarla 610 sayfalık Kur'an-ı Kerim'i hafta ve aylarla ifade edilen sürelerde okuyup

⁴⁶ Kadı İyaz b. Musa el-Yahsubî. *el-İlma' ilâ Ma'rifeti Usûli'r-Rivâyeti ve Takyîdi's-Simâ'*, thk. Seyyid Ahmed Sakr, Daru't-Turâs, Kahire:1970, 69-70.

⁴⁷ Buharî, "Fedailu'l-Kur'an" 23.

⁴⁸ Abdullah b. Mübarek. Ebu Abdurrahman, *Kitâbü'z-Zühd ve'r-Rekaik*, thk. Habiburrahman A'zamî, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut: t.y., 279; Tirmizî, *es-Sünen*, "Fedailu'l-Kur'an" 16.

bitirmenin adına “hatim” denilmektedir. Hatimler, hafızadaki Kur’an ezberini sürekli kontrolün belgeleridir. Ramazan ayında kılınan teravihlerin gelenek/sünnet olarak, hatimle kılınması/kıldırılması, halk düzeyinde yapılan yıllık kontrolün en kapsamlı denemesi kabul edilebilir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Din eğitiminde hadislerin kullanımı konusunda eksiklik olduğu herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Nitekim hadislerin günlük hayatla örneklendirilmesi noktasında eğitimsel değerlendirmelerin yetersiz olduğu da bilinmektedir. Öğrenme ve tekrarla alakalı olduğu düşünülen bu hadis, eğitim bilimleri açısından değerlendirilmiştir.

Allah Rasûlü (s) çevresindeki herkesin eğitimiyle ilgilenmiştir. Peygamberimiz Kur’an okunması, ezberlenmesi ve hayata aktarılması konusuna önem verirdi. Araştırmaya konu olan bu hadis özellikle öğrenmede ezberin önemini vurgulamak için seçilmiştir. Haberin sıhhati, hadis metodolojisindeki adıyla ‘muttefekun aleyh’ olup sıhhat açısından güvenilirliği en üst düzeydedir. Bu hadis metninde, Allah Elçisi (s) anlatmak istediği şeyi, herkesin anlayabileceği bir örnekle temellendirmiştir. Hadiste teşbih sanatı kullanılmış ancak “en tanıdık misal” verilmek suretiyle anlatım kolaylaştırılmıştır. Kur’an hafızını devesini köstekleyen kişiye, Kur’an bilgisini de köstekli deveye benzetmiştir. Bu teşbih o günün insanının günlük hayatının bir parçasından verilmiştir. Ayrıca Arap dünyasında deve, coğrafya şartlarına en uygun bir hayvan olduğundan, deve metaforu kullanılmıştır. Nitekim bu toplum tarafından deve ile ilgili kavramlar bilinmektedir ve bu konuda herhangi bir zorluk çekilmemektedir. “Kur’an hafızı, köstekli devenin sahibine benzer” hadisi o günkü ortamdan örnek vermektedir. Aslında nitelikli bir benzetme yapılmıştır.

Sözlü kültürün egemen olduğu çağlarda, ezberleyerek öğrenmek kolay ve kaçınılmaz olan bir yöntemdi. Hadisin söylendiği 7. Yüzyıl ve bütün bir ortaçağ boyunca ezber başat bir rol oynamıştır. Matbaa sonrası yazılı kültürün öne geçmesiyle insanların algısı değişmeye başlamış, her şeyi kolayca yazmak ve yazılı bilgiye ulaşma imkânı da böylelikle doğmuştur. Edebî türler olarak masalların, destanların, Nasreddin Hoca fıkralarının oluşmasıyla yazıya geçişi arasında yüzyıllar bulunduğu bilinmektedir. Bugünün insanının eğitim/öğretim algısı “ezbere soğuk bakma” yönünde olduğundan; hadisin söylemini anlama konusunda insanımız bir anakronizmle karşı karşıyadır. Ancak öğrenmeyi sadece “ezber” olarak düşünmek yanlıştır; bellekte yerleşen bilginin kalıcı olabilmesi için tekrara ihtiyaç vardır. Kontrol olarak ifade ettiğimiz tekrarlama, hatırlama ve uygulamanın içinde olan özümseme sayesinde bilgi

kişinin malı olmaktadır. Bu anlamda, Türkçeye de geçmiş olan sahip olmak yüklemindeki “deve sahibi”, aklında kaldığı ölçüde bilgiye sahip olan kimsedir.

Bu hadiste, onların seviyelerine uygun ve gözleri önündeki bir nesneyi misal vermiştir. Bu durumda anlama sorunu yaşanmadığı gibi günlük anımsama da sağlanmıştır. Duruma eğitim açısından bakacak olursak, öğrenilen yeni bilgileri tekrarlama yeteneği olarak da algılayabileceğimiz belleğin olağan deneyimlerle birleştirilmesi durumunda anlamanın daha kolay gerçekleşebileceği görülmektedir. Bir bilgiyi bellekte tutabilmek için onun tekrar edilmesi, benimsenmesi ve kontrol edilmesi gerekmektedir.

Hadis metninde, Kur’an’la onu ezberleyen kimse arasında karşılıklı bir birliktelik olması gerektiği vurgulanmıştır. Kur’an’ı okuyan, belleğinde tutan buna devam ettikçe Kur’an da onun hafızasında kalacaktır. Bilgi tekrarlanmadığı takdirde belleğinden bilgi çıkacaktır. Nitekim bilginin kalıcılığı ya da unutulması tekrar edilip edilmemesi ile doğru orantılıdır. Bilgi kişinin belleğine yerleştikten sonra, artık birey o bilgiye sahiptir. Ona sahip çıkmazsa ve bilginin tekrarını yapmazsa o bilgi uçup gidebilir. Her öğrenmede olduğu gibi, Kur’an’ı ezberlerken de tekrar yapılmadığı takdirde, öğrenme gerçekleşmeyeceği gibi tekrar yapılmadıkça da unutma meydana gelecektir.

Kendi dilinde, kendi hayat tarzı ve kültür yapısına uygun olan bu örnekte kişi, belleğindeki bilgiyi anlamakta, özümsemekte ve hayatına uyarlamak için imkân bulmaktadır. Esasen günde beş kere tekrarlanan namaz ve onun olmazsa olmaz şartı “Kur’an’dan bir miktar okumak”; deveyi köstekleme ve ara sıra kontrol etme imkânı sağlamaktadır.

Namazda bir miktar ezberden Kur’an okumak zorunlu; günlük hayatta sevap olunca, ezberden okuma uygulama imkânı bulmaktadır. Tekrarlanan ezberler kalıcı olmakta; az okunan veya okunmayan ezberler unutulmaktadır. Hafta ve aylarla ifade edilen “Hatim” uygulaması ise, kişiye göre değişse de, 610 sayfalık bir metni uzun vadede tekrarlamının adıdır.

Eğitimle ilgili hadislerin ortaya çıkartılması peygamberimizin hayatını daha iyi anlamamızı sağlayacaktır. ‘Öğretmen olarak gönderildim’ diyen peygamberimizin eğitim ve öğretim metotlarını daha derinlemesine öğrenmek için hadislerden yararlanmak faydalı olacaktır. Ayrıca var olan hadislerin eğitim alanında kullanılmasının kapısı da böylelikle aralanmış olacaktır.

Öğrenmenin kalıcı olması için bilginin ara ara tekrarlanması gerektiği bu hadiste vurgulanmaktadır. Beyin temelli öğrenme kuramında da belirtildiği üzere, beyin kendisine engel olunmadıkça herkes öğrenebilir. Nitekim eğitimciler, yıllardır her bireyin öğrenme

biçiminin farklı olduğuna tanıklık etmektedirler. Öğrenme biçiminde bazen yöntem, bazen de süreç etkili olabilmektedir. Özellikle Kur'an ezberi yapan bireylerde öğrenci kendi öğrenme biçimini kendi oluşturmaktadır. Arapça'ya dayalı olan Kur'an ezberi kulaktan duyularak (tıpkı yabancı dil öğretiminde olduğu gibi) yapıldığı için tekrar etme en uygun öğrenme biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Hadiste vurgulanan yöntem de bilgiye sahip çıkılması, bilginin korunması için sürekli tekrarın yapılması yönündedir.

Hadiste var olan bilgi kontrolünün önemi, tekrarı vurgulamaktadır. Nitekim eğitim bilimleri alanında da dile getirilen öğrenmede tekrarın önemi ile bu hadisin vurguladığı tekrar yöntemi, bire bir örtüşmektedir. Bilginin uzun süreli bellekte kalabilmesi için tekrar etmek gerekmektedir. Belleğe atılan bilgilerin bellekte kalması ve güçlendirilmesi için, geçmişte öğrenilmiş bilgilerin sık sık yeniden kullanılması kalıcılığı için önem arz etmektedir. Bilginin kısa süreli bellekte tutulması için de bilgiyi zihinsel ya da sesli olarak sürekli tekrar etme yoluyla uzatılabileceğini ifade eden gelişim psikologları da bulunmaktadır.⁴⁹

Peygamberimizin yüzyıllar önce, bu hadisle birlikte bir öğrenme stratejisi sunmuş olduğu görülmektedir. Günümüzde yapılan çalışmalardan “Kur'an hafızı, köstekli devenin sahibine benzer” hadisinin beyin temelli öğrenmeye yakın olduğu ortaya çıkmaktadır. Tekrar yasası olarak da bilinen tekrar kanununa göre, yaparak öğrenir, yapmayarak da unutturuz. Bu nedenle tekrar öğrenmeyi hatırlatır, tekrar etmeme ise öğrenmeyi unutturur. Nitekim hadiste vurgulanan konu da bununla benzerlik taşımaktadır. Ayrıca öğrenmede vurgulanan bir başka husus ise aralıklı yapılan tekrarları, bir kez ve çok fazla tekrardan daha etkili olduğudur.

Kur'an'ı okumak, ezberlemek ve tekrarlayarak unutmamak öğrenciye kendi kendine öğrenme yöntemi sunmakla birlikte, var olan bilginin ya da ezberin korunması için tekrara müracaat edilmesine işaret etmektedir. Hadislerle öğrenme etkinlikleri, öğretilmesi planlanan dinin ana kaynaklarının, kaynaklarından öğretilmesine yardımcı olan etkinliklerdir.⁵⁰ Bu nedenle geleneksel öğretim yöntemlerinden vazgeçip, daha farklı stratejiler geliştirip, hadislerin doğru ve yerinde kullanılması sağlanmalıdır.

Ezberci eğitim anlayışının yerine hadis külliyatından faydalanarak yöntem geliştirmek eğitim bilimleri açısından da fayda sağlayacaktır. Öğretim yöntemleri ve öğretim teknikleri günümüz öğrencisinin ihtiyaçlarını dikkate alarak yeniden şekillendirilmelidir. Kitaplarda yer alan hadisler göz gezdirerek değil de, daha somut hale getirilerek öğrenciye kazandırılmalıdır.

⁴⁹ Nuray Senemoğlu. *Gelişim, öğrenme ve öğretim. Kuramdan Uygulamaya*, 297

⁵⁰ Remziye Ege. “Âyet ve Hadislerle Öğrenme”, *Düşünen Sınıflar İçin Din ve Ahlak Bilgisi Öğretimi, İlkokul 4. Sınıf*, (Ed. Tosun, C. ve Polat, M.), (Ankara: Pegem Akademi, 2013).

Bu noktada dikkat edilmesi gereken en önemli husus ise hadis metnlerinin doğru anlaşılması, doğru çevrilmesi ve aynı zamanda da öğrencilere kazandırılmasıdır. Özellikle DKAB ders kitaplarında hadislerin doğru çevrilmesine vurgu yapan araştırmacılar da mevcuttur.⁵¹

Öneriler

Din Eğitimi alanında hadislerin anlaşılması ve eğitim öğretim alanında özellikle kullanılmasını sağlayacak ortamlar yaratılmalıdır.

İmam Hatip ve DKAB ders kitaplarında hadislerin seçiminde eğitimciler ve hadis uzmanları bir arada çalışmalıdır.

Hadislerin eğitim alanında sınıflandırılması yapılmalı ve eğitim bilimleri açısından yöntem tarzında olabilecek hadisler incelenmelidir ve günümüz eğitim dünyasına kazandırılmalıdır.

Günümüz üniversite branşlaşmasında uzmanlık alanları farklı olduğundan; Hadis ve Din Eğitiminde olduğu gibi, ilgili uzmanlar bir araya gelerek ortak makale/proje gerçekleştirmelidirler.

Bu çalışma sonucunda elde edilen hadisin eğitim açısından değerlendirilmesinden yola çıkarak diğer hadislerde aynı şekilde araştırılabilir ve anlaşılabilir.

Açığa çıkarılmayı bekleyen birçok hadisi öğrencilerle buluşturmak için öğretim yöntemi ve materyaller geliştirilebilir. Mesela ‘digital kuşak, digital citizen’ olarak adlandırılan genç nesillere hadis öğretiminde farklı yöntemler geliştirilebilir (Bulmaca, karikatür, örnek olay, benzetişim, drama gibi).

KAYNAKÇA

Abdullah b. Mübarek. *Kitâbü'z-Zühd ve'r-Rekaik*, thk. Habiburrahman A'zamî, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye. Beyrut: [t.y.]

Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Aydın, M. Şevki. *Açık Toplumda Din eğitimi Yeni Paradigma İhtiyacı*. Ankara: Nobel Yayınları, 2011.

Aydınlı, Abdullah. *Hadis İstılahları Sözlüğü*. İstanbul: 2013.

Banikowski, A.K. and Mehring, T.A. 'Strategies to enhance memory based on brain research'. *Focus on Exceptional Children*, 32(2), 1999.

Bezzâr. Ebu Bekr, Ahmed b. Amr, *Müsnedu Bezzâr*, thk. Adil b. Sa'd, 1988-2009.

Diyanet İşleri Başkanlığı. “Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Kur'an Kursu Öğretim Programı”. Erişim: 23.05.2018.

⁵¹ Hikmetullah Ertaş. Din Dersi Kitaplarındaki Hadislerin İncelenmesi, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, (2015: 86-101).

<http://www2.diyadinet.gov.tr/EgitimHizmetleriGenelMudurlugu/KuranKursuOgretimProgrami/Haf%20B1z1%20B1k%20E%20C4%9Fitimi%20Program%20-%202010.pdf>.

Buharî. *Sahih*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Caine N.C., Caine G. Beyin Temelli Öğrenme, Trc, Gülten Ülgen, Nobel Yayınları, 2002.

Çelikkaya, T. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Kullandıkları Öğrenme Stratejileri. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Cilt 11. Sayı 3, 2010.

Darimî. *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Demirel, Ö. ve diğ. Beyin Temelli Öğrenmenin Yabancı Dil Öğretiminde Yeri. M.Ü. *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. Sayı 15, 2002.

Ebu Davud et-Tayâlisî. *Müsned*. Beyrut, thk. Abdu'l-Muhsin el-Türkî. Dârul-Ma'rife, 1999.

Ebü's-Şeyh el-İsfahanî. Abdullah b. Muhammed b. Ca'fer b. Hayyan Ensarî, *Kitâbü'l-Emsal fi'l-Hadisi'n-Nebevî*, thk. Abdülali Abdülhamid Hamid, Bombay:1987.

Görmez, Mehmet. *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*. Ankara: 2000.

Harmanlı, Z. *Öğrenme Stratejileri (Etkili Öğrenme Eğitimi)*. İzmir: DEÜ. Buca Eğitim Fakültesi, 2000.

İrakî, Zeynüddin, Abdürrahim b. Hüseyin. *Tarhü't-Tesrib fi Şerhi't-Takrib*. Beyrut: [t.y.]

İbn Hacer, el-Askalânî. *Fethü'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. M. Fuad Abdulkaki. Beyrut:1379.

İbn Hibbân, Muhammed. *Sahihu İbn-i Hibbân el-Müsnedu's Sahîh ale't-Tekâsîm ve'l-Enva'*. thk. M. İbn Mâce, Muhammed b. Yezid. *es-Sünen*. İstanbul:1992.

İbn Manzur. *Lisanü'l-Arab*. Beyrut: [t.y.]

Kadı İyaz b. Musa el-Yahsubî. *el-İlma' ilâ Ma'rifeti Usûli'r-Rivâyeti ve Takyîdi's-Simâ'*. thk. Seyyid Ahmed Sakr, Daru't-Turâs. Kahire:1970.

Karasar, N. *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2014.

Keleş, E. ve Çepni, S. Beyin ve öğrenme. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*. 3(2), 2006.

Kırbaçoğlu, M. H. *İslam Düşüncesinde Sünnet*. Ankara: 1993.

Kurtubî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr. *el-Camiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed el-Berdunî-İbrahim Atfiş. Kahire: 1964.

Malik. *Muvatta*. İstanbul: Çağrı Yayınları:1992.

Milli Eğitim Bakanlığı, "Müfredat, Program Detay". Erişim: 23.05.2018. (<http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=317>).

Mübârekfûrî, Ebû'l-Hasen, Ubeydullah b. Muhammed b. Abdusselam b. Han Muhammed. *Mir'âtü'l-Mefâtih Şerhu Mişkâtü'l-Mesâbih*. İdaretü'l-Buhûsi'l-İlmiyye. Hind: 1984.

Müslim. *Sahih*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Polat, M. Beyin Temelli Öğrenmenin Açılımı Nedir? *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*. (3). 265-274, 2014.

Ragîb el-İsfahanî. *el-Müfredât*. thk. M. Seyyid Keylanî. Beyrut, [t.y.].

Ramehürmüzî, Ebu'l-Hasen, Abdurrahman b. Hallad. *Kitabu Emsali'l-Hadis*. Beyrut:1988.

Sönmez, A. ve Aydemir, H. Daru İbn Hazm. Beyrut: 2012.

Senemoğlu, N. *Gelişim Öğrenme ve Öğretim. Kuramdan uygulamaya*. Ankara: Gönül Yayıncılık, 2007.

- Subhî es-Salih. *Ulumü'l-Hadis ve Mustalahuhu*. Beyrut:1984.
- Taberânî. *Mucemu'l-Kebîr*. thk. A. Abdulmecid es-Silefî. Irak:1978.
- Tay, B. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Öğrenme Stratejileri. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*. Cilt 6. Sayı:1, 2005.
- Tirmizî. *es-Sünen* İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Türkçe Sözlük*. TDK. Ankara:1988.
- Uluorta, N. ve Atabek, E. Beyin eğitimi ve fen bilgisi laboratuvar öğretimindeki yeri. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 6. 2003.
- Ünal, İ. Hakkı. *Hadis*. Ankara: 2003.
- Weiss, R. P. Brain Based Learning. The Wave of the Brain, Training & Development. 21-24, 2000. Alınmıştır: 23/06/2018. www.questia.com/read/1G1-64059320/brain-based-learning.
- Yeşilyaprak, B. *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. Ankara: PegemA Yayıncılık, 2002.
- Ziylan, Y. Z. (Bölümün Yazarı). *Kontrol Sistemleri Sindirim ve Boşaltım Fizyolojisi* (Editör: Refik Yiğit), İ.Ü. İstanbul Tıp Fakültesi Temel ve Klinik Bilimler Ders Kitapları. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri, 2001.